

Straffprocessuella tvångsmedel

Basal introduktion

Hugo Fridén

Straff- och processrätt

- Utgå från en given straffrätt
- Om vi måste ha en processrätt, hur ska den vara utformad?
- Vem startar en process, varför? Jfr
oupptäckt våldtäkt – medling vid brott
- Hur många parter ska vi ha? Enskild –
allmänna.
- Var startar den?

Kontradiktoriskt - inkvisitoriskt

- Inkvisitoriskt – inkvisitor (inquirere-eftersöka)
- Strängt rannsakande – SAOL
- Inga parter
- Officialprincipen dominerar totalt

Kontradiktoriskt förfarande

- Straffprocessen ackusatorisk – (accusator-åklagare)
- Krav för kontradiktoriskt
- 1) ingen får dömas ohörd
- 2)
- Två parter - åklagare – tilltalad
- Jämbördiga? Juridiska kunskaper, aktivitet och solidarisk processföring

Official- resp förhandlingsprincipen

- Officialprincipen – ”rätten skall eller får vara självständigt verksam” Rättegång I, 9:e, s 72
- Förhandlingsprincipen – ”den verksamhet, som parterna kan utöva av egen drift”
Ibidem
- Balansen dem emellan bygger ofta på någon idé eller ideolog ex liberalism el. marxism

Gärningsbeskrivningen

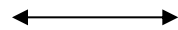
- 30:3 RB jfr 17:3 pkt 2 RB ang åberopande
- 45:4 1 st 1-5 pkt RB
- Brottbeskrivning – gärningsbeskrivning
- 45:4 st 2 RB
- - enskilt anspråk 22:2 RB
- Jfr ”fyrkanten”

Materiell rättsregel

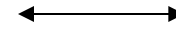
Parternas Talan

Domen

rättsfaktum

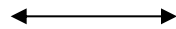
grunden och
motfakta

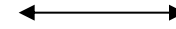
domskäl

rättsföljd

yrkanden

domslut

Gärningsbeskrivning 30:3 RB

- ”Jens Jönsson har utanför familjens bostad på Drottninggatan i Uppsala den 30 april 2016 mellan kl 22.30 och 22.40 med handen tilldelat såväl Håkan Hansson som Håkans hustru Lillemor ett slag vardera i ansiktet, båda målsägandena har tillfogats smärta.”

Justerad gärningsbeskrivning

45:5 st 3 RB

- ”Vid slaget mot ansiktet förlorade Håkan balansen och föll till marken. Jens Jönsson har då sparkat Håkan Hansson i ryggen när denna låg ner. Håkan har efter den beskrivna misshandeln drabbats av kotförskjutningar i ryggen och kronisk värk, varför åtalet numer avser grov misshandel.”

Domens korrekthet

- **Materiellt riktig – felaktig dom. Var ligger problemet?**
- Felaktigt friande – felaktigt fällande dom
- **Friande dom vid skyldig**, anses ofta inte som ett stort problem då många brott aldrig uppdagas alls
- Hellre fria 10 skyldiga än fälla en oskyldig
- Systemets trovärdighet kräver dock att ”åklagarna i ett inte föraktligt antal fall lyckas stryka åtal och få de misstänkta fällda för brottet”. Rättegång III, 7:e, s 38.

- **Fällande dom vid oskyldig**, anses som stort problem
- 1) humanitära betänkligheter
- 2) känsla av otrygghet i samhället
- 3) att fälla oskyldiga ger allmän indignation med uppluckrad moral
- →→ Skydd mot oriktiga fällande domar

Processteknik för materiellt riktig dom och hinder mot felaktiga fällande domar

- In dubio pro reo – hellre fria än fälla vid tvivel ang skuld
- Åklagaren har bevisbördan för rättsfakta
- Bevisning avvisas inte 43:10 RB e c
- Regler som favoriserar den tilltalade ex vis reformatio in pejus 51:25 p1 RB, 58:3 st 2 RB saknas vid resning till förmån i 58:2 RB

- Ingen sanningsplikt för tilltalad
- Objektivitetsprincipen för åklagaren, 20:2 st 3 och 23:4 samt numer 45:3 a RB
- Offentlig försvarare 21:3 a RB
- Rättens officialkapacitet
  - föranstalta om bevisning 35:6 RB
  - förelägga om kompletterande förundersökning 45:11 RB
  - materiell processledning 46:4 st 2 RB

Fällande korrekt dom

- Varför?
- Brottsprevention i allmänhet
- Skydd för målsägande
- Hur?
- Inkvisitorisk förundersökning 23 kap RB
- Straffprocessuella tvångsmedel, kap 24-28 RB

Vad är straffprocessuella tvångsmedel?

- Lagtekniskt 23 resp 24-28 kap RB
- Andra åtgärder än straff
- Åtgärder med funktion i straffprocessen vid allmän domstol. Jfr LOB och RB med vårdbehov resp brottsutredande, ”berusad med stöldgods och bevis i fickorna”, utvisning, tvångsvård
- Var går gränsen mellan omhändertagande och gripande? 18§, 13§ PolisL och 24 kap RB resp 9§ LOB (Jfr Rättegång III, 8:e uppl s. 49-50)
- Tvång mot person eller egendom

Grundläggande skyddade värden

- 1966 års FN-konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna
- Den europeiska konventionen ang. skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna – EKMR
- Regeringsformens rättighetskatalog i 2 kap RF

EKMR, Grundlag och integritet

Ex:

- **Rumslig integritet** - 2:6 RF skydd mot husrannsakan och liknande intrång
- **Kroppslig integritet** – 2:6 RF kroppsvisitation
- **Personlig ideell integritet** – 2:6 RF undersökning av brev eller hemlig avlyssning
- **Personlig fysisk integritet** - 2:8 RF frihetsberövanden från det allmänna
- **Personlig materiell integritet** – 2:15 RF, se lagtext
- Jfr härtill 20 kap BrB ang tjänstefel, 4 kap BrB olaga frihetsberövande, hemfridsbrott etc
- **EKMR** Art 3, 5:1-4, och 6

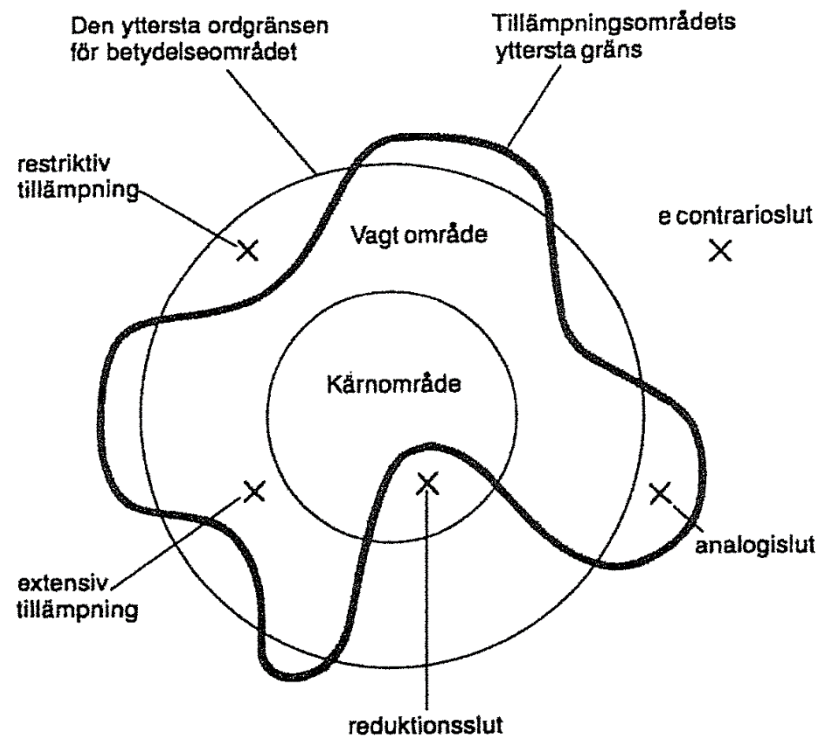
Fyra principer

- **Legalitetsprincipen** - RF1:1 st 3 ”Den offentliga makten utövas under lagarna.” och RF 2:20 st 1
- **Ändamålsprincipen** - 2:21 RF
- **Behovsprincipen** – nödvändigt/verkansfullt → nödvändigt med tvång, men minsta möjliga och måste sluta när syftet är uppnått. Ex 8 § PL
- **Proportionalitetsprincipen** – ingen disproportion positiva/negativa verkningar Ex 24:1 st 3 RB

Ändamålsprincipen mer konkret

- *Lagstiftaren ska se till att* - all lagstiftning är ändamålsenlig i sig *och* ändamålsenligheten ska framgå av ny lagreglering. Vilket är ändamålet med tvångsmedlet?
- Obligatoriska för domstolen – tvingande för part, jfr Ekelöf obligatoriska-fakultativa, tvingande-dispositiva
- Detaljreglerat handlingsmönster med låg elasticitet: ej vaga, obestämda eller mångtydiga rekvisit → undviker godtycklig och slumpmässig tillämpning

- *Rättstillämparen* - ska kunna uppfatta de aktuella grundlagsändamålen och måste själv fatta beslut som är i harmoni med dessa
- Tillämpningen av lagtexten bör vara restriktiv
- Analogier eller reduktionsslut synnerliga undantagsföreteelser, om ens förekomma Jfr Ekelöfs "amöba"

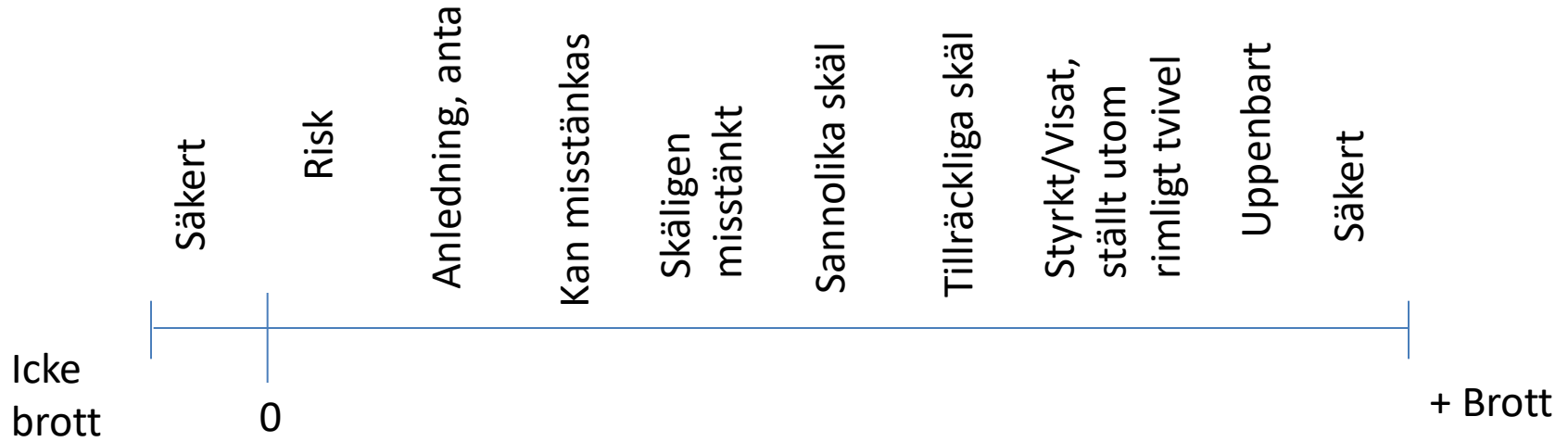
Lagstiftningsteknik vid tvångsmedelreglering

- Beviskravsfrågor – bevisgrader
- Skala från ”Brott kan uteslutas” -----
”Fullständigt säkert att brott begåtts”
- Provisorisk karaktär personella tvångsmedel

Beviskrav

- 24:1 RB risk
- 23:1, 23:6 RB anledning, anta
- 23:9 RB kan misstänkas
- 23:2, 23:18, 24:3 RB skäligen misstänkt
- 24:1 RB sannolika skäl
- 23:2 RB tillräckliga skäl
- Fällande dom styrkt, ställt utom
allt rimligt tvivel
- 24:1 st 2 RB uppenbart

Beviskrav

Provisorisk karaktär

- Om man kunde veta att den tilltalade skulle frikännas vid en rättegång, eller redan vid nästa steg i förfarandet, skulle den nu aktuella åtgärden inte vara tillåten
- 24:7-8 RB   gripande polis/envar
- 24:6 RB   anhållande
- 24:11-12 RB   häktningsframställan, kl 12, 3:e dagen efter anhållningsbeslutet
- 24:13   häktningsförhandling/domstol ej senare 4 dygn efter gripande
- 24:18 st 3 RB   förhandling kontrollhäktning

- Vid icke åtal resp frikännande dom finns ersättningsrätt
- Lag (SFS 1998:714) om ersättning vid frihetsberövande och andra tvångsmedel
- Se 1, 2, 4 och 7 §§
- Förordning (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten 1, 3 §§

Något ytterligare allmänt drag

- 23:6 hålla förhör
- 23:8 RB medfölja till förhör
- 23:6-7 RB kallelse/hämtning till förhör
- 23:9 RB stanna för förhör 6 + 6 tim
- 24:7-8 RB gripande polis/envar
- 24:6 RB anhållande
- 24:11-12 RB häktningsframställan
- 24:13 häktningsförhandling
- 36:1, 36:20-21 vittnesplikt vite/häktning

Häktning

- Mest ingripande tvångsmedlet, jfr fängelse
- 24:23 RB, häktning - samtycke
- Provisoriska karaktären
- om man kunde veta att den tilltalade skulle frikännas skulle häktning inte vara tillåten. Se Rättegång III, 7:e, sid 52
  - Förhör - gripande – anhållande – häktning – åtal
  - Presumption om nästa åtgärd i kedjan
  - Polis – åklagare - domstol

Fyra häktningsfall

- 24:1 st 2 RB – obligatorisk häktning
- 24:1 st 1 RB – fakultativ häktning
- 24:2 RB - fakultativ häktning vid okänd hemvist
- 24:3 RB - utredningshäktning vid lägre misstankegrad

- 24:1 st 3 RB proportionalitetsprincipen
- 24:1 st 1 p1-3 RB häktningsgrunder
  - 1) flyktfara
  - 2) kollusionsfara
  - 3) recidivfara

Ny lagtext from 1 juli 2021

SFS 2021:285

- 24:4a RB ytterligare begränsning
- ”En misstänkt får vara berövad friheten i Sverige som häktad under en sammanhängande tid om högst nio månader fram till dess åtal har väckts. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas.”

Skäl för begränsning och något om tillämpningen

- Internationell och nationell kritik
- Jfr Danmark, Tyskland och Nederländerna
- Lång häktning vid misstanke om mord, försök till mord, grovt narkotikabrott och – smuggling samt grovt bedrägeri
- Gränsöverskridande global och digitaliserad organiserad brottslighet inte för kort tidsbegränsning, ej 6 mån

Antalet häktade minst 9 mån har ökat från 2015 till 2019

- Tidsbegränsning ger handlingsdirigerande mot högre effektivitet i brottsutredningen
- Undantag med längre tid än 9 mån vid, dock gäller 24:1 st 3 RB, synnerliga skäl ex vis mycket högt straffvärde samtidigt med särskilt svårutrett brott, nya häktningsgrundande brott, vilseledande agerande från den häktade med sabotage av utredningen.

Unga lagöverträdare

- SFS 1964:167 Unga lagöverträdare
- Ny 23a §
- Inte fyllt 18 år vid verkställande av häktningbeslut
- Vid tillämpning av 24:4a RB är motsvarande gräns 3 mån, istället för 9 mån

Häktningssurrogat

- **Övervakning**
  - 24:4 RB   personliga skäl
- **Reseförbud / anmälningsskyldighet**
  - 25:1 RB   häktningsgrunden kan neutraliseras med dessa åtgärder

Övriga tvångsmedel

- **Kvarstad**

-26 kap RB   säkra verkställighet av
domen ej säkra bevis

- **Beslag**

-27 kap RB   säkra verkställighet, men
också säkra bevisning. Kan företas även
mot ej misstänkt person

SFS 2022:316

- Lagändringar
- 27 kap Om beslag, kopiering, biometrisk autentisering och hemliga tvångsmedel
- 28 kap. Om husrannsakan, genomsökning på distans, kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Hemliga tvångsmedel

- 27:18 RB hemlig avlyssning
- 27:19 RB hemlig övervakning av elektronisk kommunikation
- 27:20a RB hemlig kameraövervakning
- 27:20d RB hemlig rumsavlyssning, buggning
- 27:21 RB ang domstol

- **Husrannsakan**

- 28 kap RB

- för att ta föremål i beslag eller säkra bevis

- ske i hus, rum eller slutet förvaringsställe

Reell husrannsakan → 28:1 och 28:3 RB

Personell husrannsakan → 28:2, 28:2a,
28:3 RB

- **Kroppsvisitation**
  - Ex 28:11 st 1 och st 3
- **Kroppsbesiktning**
  - Ex 28:12 st 1-2

Preventivlagen

- SFS 2007:979 lag om åtgärder för att förhindra vissa särskilda brott
- Tidigare generellt sett Säpo vid underrättelseverksamhet
- Numer även i den öppna polisverksamheten
- Leder till skillnader i RB
- Se SFS 2023:534, 538-539 resp prop 2022/23:126 bl a från 1/10 2023

Credits

- Written by:
- Hugo Fridén
- Designed by:
- Yonathan Fridén